

В. В. Корольова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Мовна особистість персонажа сучасної української драми абсурду

Корольова В. В. Мовна особистість персонажа сучасної української драми абсурду. Стаття присвячена аналізу мовної особистості персонажів сучасної української абсурдистської драми, виявленню типологічної характеристики мовної особистості дійових осіб. Мовну особистість узагальнено як не домінуючу, стандартну, середньолітературну, схильну до комунікативних невдач і пасивності в спілкуванні. Специфіку мовлення персонажів визначено в здатності до креативності. Як особливості комунікації персонажів, зумовлені філософією театру абсурду, подано відсутність прямої вербальної агресії й нівелювання гострих конфліктних ситуацій.

Ключові слова: мовна особистість, дійова особа, драма абсурду, репліка, комунікативна стратегія.

Корольова В. В. Языковая личность персонажа современной украинской драмы абсурда. Статья посвящена анализу языковой личности персонажей современной украинской абсурдистской драмы, выяснению типологической характеристики языковой личности действующих лиц. Языковая личность обобщена как не доминирующая, стандартная, среднелитературная, способная к коммуникативным неудачам и пассивности в общении. Специфика речи персонажей определена в способности к креативности. Как особенность коммуникации персонажей, обусловленных философией театра абсурда, приведено отсутствие прямой вербальной агрессии и нивелирование острых конфликтных ситуаций.

Ключевые слова: языковая личность, действующее лицо, драма абсурда, реплика, коммуникативная стратегия.

Korolova V. V. Linguistic Personality of Modern Ukrainian Drama of Absurd Character. The article is concerned with analysis of linguistic personality of modern Ukrainian drama of absurd characters, determining typological characteristics of linguistic personalities of characters. Linguistic personality is generalized not as dominant, standard, average, capable of communicative failures and communication inactivity. Speech peculiarities of characters is defined in the ability of being creative. As a feature of characters' communication caused by theater of the absurd philosophy, absence of direct verbal aggression and removal of heated conflict situations is shown.

Key words: linguistic personality, character, drama of absurd, conversational turn, communicative strategy.

Категорія абсурду має витоки потрактування як явища логіки, пізніше як літературознавчого терміна, що визначає спрямування на розкриття крайніх меж абсурду людського життя. Серед основних типологічних ознак драми абсурду виділяють такі: поєднання різножанрових елементів в одній п'єсі, занурення в позасвідоме, порушення сюжетної лінії, демонстрація трагічності людського буття, наявність абсурду як засобу існування художнього світу [9:300]. Мовлення персонажів драми абсурду характеризує засилля абсурдистських засобів виразності: кліше, парадоксів, гротеску, мовних штампів, безглуздя, нісенітниць. Цікавим у цьому разі постає дослідження мовної особистості дійових осіб драми абсурду.

Лінгвістичному аналізу драми абсурду на матеріалі п'єс класиків абсурдизму (С. Беккет, Е. Йонеско, Ж. Жене) присвячені праці М. Анищенко [1], А. Ключової [6], О. Логінової [10], В. Лук'янової [11]. Ознаками поетики «драми абсурду» відзначені й п'єси сучасних українських драматургів. Однак окремих досліджень мовних особистостей персонажів в українському

абсурдистському драматургічному дискурсі поки що немає, що й зумовлює актуальність нашої наукової розвідки, яка може стати органічним складником загальнокультурного вивчення національної мовної особистості.

Метою статті є аналіз персонажа сучасної української драми абсурду як мовної особистості. Завдання роботи, мотивовані поставленою метою, передбачають з'ясування специфіки мовної особистості дійової особи абсурдистської драми, визначення типологічного статусу мовної особистості. Матеріалом для аналізу стали твори, у яких наявні фрагментарні або фундаментальні ознаки абсурдистського театру: «Розібрати М. ** на зачастини» В. Сердюка [14], «Маринований аристократ» І. Коваль [7], «Різняця» А. Вишневецького [2], «Лізкава» В. Кожелянка, В. Сердюка [8].

Услід за Ю. Карауловим, урахувавши поліаспектність поняття мовної особистості, потрактуємо останню як суб'єкта-носія тієї чи тієї мови, який усвідомив світ і відбив його у своєму мовленні. Реконструкція мовної особистості передбачає об'єднання всіх рівнів її організації:

вербального, лінгвокогнітивного, прагматичного [4]. Мовну особистість характеризує низка ознак, що виступають домінантами мовної свідомості, визначають комунікативну поведінку. Ці домінанти умотивовують наявність різноманітних типологій мовної особистості. Спробуємо визначити місце узагальної мовної особистості абсурдистських п'єс у наявних мовознавчих класифікаціях.

Комунікативне середовище дійових осіб сучасної драми абсурду зазвичай обмежене побутовим спілкуванням, яке не потребує від співрозмовників статусно-представницької поведінки, що, у свою чергу, маскує мовну особистість. Утім, у ситуації емоційного напруження персонажі виказують свою внутрішню сутність, відбиваючи її у відповідних мовних засобах. Наприклад, депресивна особистість героя п'єси В. Кожелянка і В. Сердюка «Лізкава» розкривається через самокритику й самоприниження:

Чоловік. Думаєш я сильний? Фігня! Я – черепаха без панцира. Я тільки величезними зусиллями волі, хоча волі в мене теж нема, змушую себе виглядати життєрадісним і впевненим у собі [8:178].

За ступенем наближення мовної свідомості індивідуума до ідеального наповнення мовним багатством у тому чи тому варіанті мови мовні особистості класифікують на: елітарну, середньолітературну, літературно-розмовну, фамільярно-розмовну, просторічну, народно-мовленнєву [15:7]. Аналізуючи типи мовленнєвих культур, І. Стернін виокремлює також мовні особистості з елітарним, літературним, середньолітературним, фамільярно-розмовним, просторічно-жаргонним типами [16:3]. Досліджені тексти абсурдистських п'єс переконують у змозі об'єднати мовні особистості дійових осіб у межах середньолітературного типу, якому властиве дотримання основних норм літературної мови та мовленнєвого етикету, використання прецедентних феноменів у власних висловленнях, здатність до мовної гри, відсутність жаргонної й інвективної лексики. Цим ознакам відповідає мовлення дійових осіб аналізованих драматичних текстів, репліки яких майже позбавлені соціолектів (*фігня* [8:178], *чуваки* [14], *гальмо* [2:71]), але насичені термінами й книжними лексемами (*целадон* [14], *ламантин* [14], *еластичність артерій* [7:258], *мікрочип* [7:278], *генеалогічні розвідки* [7:278], *сенс* [2:66], *містке поняття* [2:73] тощо).

Мовна особистість сучасної української драми абсурду водночас є творчою, про що свідчить зафіксована в репліках дійових осіб мовна гра, що подекуди базована на обіграванні внутрішньої й зовнішньої форми слова. Наприклад:

М. ...До речі, що там зовні?

ПІОНЕРКА. Ніч осіння.

М. Осінь нічна.

ПІОНЕР. Збір насіння.

ЖІНКА № 1. Безпомічна [14].

Креативність являє собою важливу ознаку аналізованих мовних особистостей, що умотивовує постійну фіксацію в репліках героїв оказіонального словотворення (*лізкава* [8:175], *носопхайло* [7:253], *слухняночка* [7:251], *смоктулька* [7:255]). Услід за В. Нерознак, виокремлюємо стандартну мовну особистість, що відбиває узагальнену літературну опрацьовану норму мови, і нестандартну мовну особистість, що об'єднує елітарну й фамільярну вияви культури мови [12:114]. Ураховуючи зазначені особливості мовлення дійових осіб, персонажну мовну особистість сучасної абсурдної драми вважаємо стандартною.

Дійовим особам п'єси театру абсурду властиве відчуття безпорадності й невлаштованості людини у світі, що умотивовує її пасивність і бездіяльність. У цьому разі варто говорити й про пасивність у комунікації. Стратегічна комунікативна домінанта в мовленні персонажів аналізованих п'єс відсутня. Утім, зазначимо непродуктивне вживання прямої агресії дійовими особами, відсутність динамічного конфлікту, певне нівелювання маніпулятивної стратегії. Відкриті конфронтаційні мовленнєві акти поодинокі в драматургічних текстах і не викликають зворотної агресії, що уможливило б посилення конфлікту, наприклад:

ЗЕЛЕНИЙ. Повинен... Але я не худоба. У мене є довідка (витягує з кишені піджака папірець і ручку; швидко щось «калякає»). Ось!

КОРИЧНЕВИЙ (вихоплює папірець). Це моя довідка! І я не худоба!

ЗЕЛЕНИЙ (намагається відібрати папірець). Ні, моя...

РІЗНИЦЯ (наступає). Ви що, натякаєте, що це я – худоба?!

ЗЕЛЕНИЙ і КОРИЧНЕВИЙ. Ні-ні... Ви що? І не думали... [2:73].

Загалом конфронтаційні репліки передають лише непряму вербальну агресію, що підкреслено авторськими ремарками. Наприклад:

Старий. А ви звідки, Бо-ри-се?

Актор. З Києва.

Старий. (Убік). Вошиві емігранти. Їм перепадають усі тепленькі місця. (До Бориса). Ми не їмо борщу. Ані вареників. Нічого такого [7:247].

Ураховуючи застосовувані комунікативні стратегії, відзначимо змогу виокремлення узагальної мовної особистості. Погоджуючись із класифікацією мовних особистостей К. Седовим на кооперативні, центровані й конфліктні [13:299], зауважимо, що за характером орієнтації мовця на комунікативного партнера дійові особи української абсурдистської драми тяжіють до пасивно-центрованого типу, який характеризують низький прагматичний потенціал, занурення в самого себе, неспроможність сприйняти погляди іншого. Пріоритет такого типу мовних особистостей

пояснюємо специфікою театру абсурду, що позиціонує естетику екзистенціалізму, ознакою якої є подання мови як перешкоди спілкуванню, як вияву нівельованої особистості в людині. Спілкування пасивно-центрованої особистості спричинює комунікативні невдачі, які вона почасти навіть не помічає. Наприклад:

М. Чому саме гігантопітек вам потрібен? Візьміть гномів, он у мене їх ціла сірниковка коробка.

ПІОНЕР. Неможливо. Ніяк. Ми шукаємо виходу, а вихід нам спроможні вказати лише гіганти, на плечах яких ми зведемося.

М. Або на головах.

ПІОНЕРКА. Що?

М. Ні Бог, ні цар і ні герой...

ПІОНЕР. Не зрозумів.

М. Та й я теж [14].

За В. Карасиком, мовні маркери, що виступають певними індексаторами мовної особистості, уможливають протиставлення егоцентричної й соціоцентричної особистості [3:142]. Першу характеризує яскраве мовлення, використання комунікативної стратегії самопрезентації. Соціоцентрична мовна особистість уживає кліше для підтвердження власного статусу або визначення належності до певної соціальної групи. Мовлення персонажів аналізованих текстів зумовлює їхнє визначення як соціоцентричних мовних особистостей, мовними індексаторами якої постають прецедентні висловлення з різних сфер людської діяльності. Наприклад, у п'єсі «Різниця» А. Вишневецького трапляються такі прецедентні елементи: *Актор мусить бути голодним [2:66], Від перестановки тотожностей відсутність різниці не змінюється [2:63], І будете прощені [2:69]* та ін.

В. Кашкін за способом використання комунікативного потенціалу розрізняє доміантного, мобільного, ригідного й інтровертного спілкувальників [5]. Доміантний комунікант намагається заволодіти ініціативою, різкий у мовленні, глузливий, не любить, коли його перебивають. Мобільний комунікант легко переходить з теми на тему, говорить багато, цікаво та із задоволенням, не намагається перехопити силою комунікативну ініціативу. Ригідний тип відчуває дискомфорт на початку комунікативного процесу, у спілкуванні чіткий і логічний. Інтровертний комунікант – це протиположність доміантному: не потребує утримання комунікативної ініціативи, з легкістю віддає її партнерові, у спілкуванні сором'язливий, скутий. Дійових осіб української драми абсурду неможливо звести до одного типу. Зауважимо лише, що аналізовані п'єси доводять відсутність у них доміантних мовних особистостей. У цьому разі варто говорити про перевагу інтровертних і ригідних мовних особистостей в абсурдистських п'єсах. Наприклад:

ЗЕЛЕНИЙ. Ну, спитай, хто ти такий?

КОРИЧНЕВИЙ. Хто я такий?

ЗЕЛЕНИЙ. Ага. Хто ти такий?

КОРИЧНЕВИЙ. А хто я такий?

ЗЕЛЕНИЙ. Ти.

КОРИЧНЕВИЙ. Я?

ЗЕЛЕНИЙ. Так, ти... [2:68].

Отже, мовну особистість персонажа сучасної української абсурдистської драми, мотивовану специфікою філософії абсурду й характеризовану загальними рисами байдужості й пасивності, визначаємо як середньолітературний стандартний тип особистості, здатний до мовної гри й позбавлений доміантної комунікативної поведінки. У спілкуванні таких мовних особистостей відсутня агресія, маніпуляції й гострі конфлікти. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в дослідженні мовних особистостей сучасних комедійних драматургічних текстів.

Література

1. Анищенко М. Г. Абсурдистская геометрия языковых экспериментов / М. Г. Анищенко // Вестник Московского государственного областного университета. Серия «Русская филология». – № 1. – 2010. – С. 100–104.
2. Вишневський А. Різниця / Артем Вишневський // У пошуку театру : антологія молоді драматургії. – К. : Смолоскип, 2003. – С. 62–75.
3. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
4. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Изд-во ЛКИ, 2010. – 264 с.
5. Кашкин В. Б. Введение в теорию коммуникации [Электронный ресурс] / В. Б. Кашкин. – Режим доступа: <http://kachkine.narod.ru/CommTheory/6/WebComm6.htm>.
6. Клюева А. А. Языковые особенности диалога во французском театре абсурда (на примере пьесы Э. Ионеско «Лысая певица») [Электронный ресурс] / А. А. Клюева // Научная конференция студентов и аспирантов БГУ. – 2013. – Ч. 3. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/95659/browse?type=author&order=ASC&gpp=20&value>.
7. Коваль І. Маринований аристократ / Ірена Коваль // 13 сучасних українських п'єс. – К. : Преса України, 2013. – С. 245–286.
8. Кожелянко В. Лірикава / В. Кожелянко, В. Сердюк // Сучасна українська драматургія : альманах / упорядн. Я. М. Верещак. – К. : Фенікс, 2007. – Вип. 4. – С. 171–185.
9. Літературознавча енциклопедія : у двох томах. – Т. 1. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 608 с.
10. Логинова Е. Г. Драма абсурда как возможность использования фрактальной модели при исследовании упорядочения информации в дискурсе / Е. Г. Логинова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2012. – № 15 (16). – С. 108–112.
11. Лукьянова В. С. Коммуникативные неудачи в комедии абсурда : на материале сопоставительного анализа английского и русского языков : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / В. С. Лукьянова. – М., 2002. – 23 с.
12. Нерознак В. П. Лингвистическая персоналия : к определению статуса дисциплины / В. П. Нерознак // Язык. Поэтика. Перевод : сб. научн. тр. – Вып. 426. – М., 1996. – С. 112–116.
13. Седов К. Ф. Речевое поведение и типы языковой личности / К. Ф. Седов // Культурно-речевая ситуация в современной России / под ред. Н. А. Купиной. – Екатеринбург : изд-во Урал. ун-та, 2000. – С. 298–311.
14. Сердюк В. Розібрати М.** на зачастини [Електронний ресурс] / В. Сердюк // Літературний форум. – Режим доступу: <http://litforum.com.ua/index.php?r=11&a=2256>.
15. Сиротинина О. Б. Языковая личность и факторы, влияющие на ее становление / О. Б. Сиротинина // Термин и слово : межвуз. сб., посвящ. 80-летию проф. Б. Н. Головина. – Нижний Новгород, 1997. – С. 7–12.
16. Стернин И. А. Типы речевых культур / И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2013. – 23 с.